

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 25 april 1917 kl. 1 e. m.

*Andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 10,
i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anord-
nande av barnbespisning vid rikets folkskolor.*

I en inom andra kammaren av herr *Widlund* väckt motion, nr 302, hemställes, att riksdagen måtte besluta att hemställa till Kungl. Maj:t att företaga utredning rörande införandet i rikets folkskolor av bespisning av de barn, som därav äro i behov, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

I första kammaren har av herr *Ström* väckts motion i samma ämne, vilken motion hänvisats till nämnda kammares första tillfälliga utskott, som i ärendet avgivit nedanstående utlåtande.

»Knappast några strävanden torde förtjäna att av statsmakterna befrämjas i så hög grad som de, vilka gå ut på att bereda det uppväxande släktet gynnsammare betingelser för att fylla de uppgifter, som en gång komma att ställas på detsamma. Det även i våra folkskolor allt mer forcerade arbetet har fäst uppmärksamheten på åtskilliga missförhållanden i fråga om vården av de unga men också föranlett kraftiga ingripanden till åstadkommande av rättelse och förbättringar därutinnan. Ett behjärtansvärt uppslag i sådan riktning innefattas däri, att åt undernärda och fysiskt försvagade barn anordnas lämplig skolbespisning.

Första kam-
marens första
tillfälliga
utskotts ut-
låtande.

I avsikt att utröna huru länge och i vilken utsträckning ordnad barnbespisning förekommit vid skolorna i vårt land, verkställdes förra

året av centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening en utredning i ämnet. Av den härför i tidskriften Föreningen lämnade redogörelsen, omfattande 40 orter, därav 34 städer och 6 större samhällen, framgår, att man från och med år 1886 har att räkna med barnbespisningen såsom en fast institution, i de flesta fall i intimt samband med skolan. År 1886 angives för Filipstad och Göteborg såsom begynnelseår för bespisningen. Närmast därefter komma Örebro (1890), Gävle (1891) och Norrköping (1892). Den beträffande antalet i bespisningen deltagande barn gjorda utredningen visar, att dessa senare i procent av hela barnantalet i medeltal för alla åren utgjorde 13,88 %. Den högst angivna procenten kommer på Örebro, där år 1909 ej mindre än 31 % av skolbarnen deltog i bespisningen.

I regel hade bespisningen ägt rum varje dag under en viss för varje ort bestämd tid av vintern samt utgjorts av middagsmåltid, bestående av en rätt mat. I Göteborg utgjorde antalet bespisningsdagar år 1913 54, i Lund 45, i Borås 122, i Visby 59, i Örebro 120, i Sundsvall 122 o. s. v. På vissa orter, Karlshamn, Strömslund, Södertälje, Trollhättan, Skara, Örebro, Linköping, Norrköping och Växjö ha barnen erhållit middag varannan dag samt i Nyköping somliga varje dag, somliga varannan. I Karlskrona hade en del barn bespisats blott var tredje dag.

Priset per portion har av flera orsaker visat sig variera högst väsentligt. På vissa platser synes man haft fria lokaler, fri ved, billig eller oavlönad betjäning, gåvor in natura, stundom alla dessa förmåner, vilket givetvis nedbringat kostnaden högst betydligt, medan man på andra ställen måst räkna med ganska dryga utgifter för dessa poster.

Till något mera än hälften har barnbespisningen bekostats av kommunerna. I medeltal för alla åren utgöra de kommunala anslagen 55,4 %. Från de flesta platser har uppgivits, att behövliga medel erhållits genom räntor, varav synes framgå, att barnbespisningsverksamheten på de flesta orter äger fonder. Tyvärr saknas dock uppgifter om dessas storlek.

Från en del orter hade till styrelsen uppgivits, att utom middagsbespisning även frukostbespisning ägt rum. Statistik över denna har emellertid icke meddelats i redogörelsen. I Ängelholm uppgives denna bespisning hava utgjorts av mjölk och bullar under vintermånaderna 1911—1914 samt av havregrynsgröt och mjölk under år 1915. I Kristinehamn hade »Skyddsföreningen» varje skoldag anordnat frukostbespisning för 75 barn, huvudsakligen ur småskolan. Även i Gävle och Växjö utdelades frukostmåltider, å förstnämnda plats bestående av varm mjölk och bröd varje dag, å den senare likaledes mjölk och bröd varannan dag.

Ehuru givetvis icke alla de orter, där bespisning ägt rum, medtagits i redogörelsen, synes dock av densamma framgå, att verksamheten bedrivits i en utsträckning vida utöver vad motionären förmodat och att den enskilda offervilligheten i hög grad bidragit därtill.

Ur folkhälsans synpunkt har denna verksamhet säkerligen varit av stor betydelse. Redan på grund härav synes densamma böra givas större utsträckning och framför allt en säkrare grundval än nu är fallet. Men barnbespisningen är icke blott en viktig faktor i arbetet för höjandet av det uppväxande släktets hälsovård och fysiska fostran, den är tillika, såsom av folkskolöverstyrelsen erinrats och närmare utvecklats, en för vårt skolväsen viktig angelägenhet.

Barnbespisningsfrågan är således i vidsträckt mening ett samhällsintresse. Såsom sådant bör det enligt utskottets mening ock kunna påräkna statens verksamma stöd.

Huru detta bör givas, torde i frågans nuvarande läge icke närmare kunna angivas. Dock vill utskottet betona, att det med hänsyn ej mindre till de former, under vilka verksamheten hittills utvecklats, än även till de grundsatser, som på liknande områden hittills upprätthållits, synes lämpligt, att statsunderstöd i den form det anses böra givas, göres beroende av kommunalt eller enskilt initiativ och bidrag. Statens uppgift bör sålunda enligt utskottets mening inskränka sig till att utfylla de luckor, som av kommuns fattigdom eller andra därmed jämförliga orsaker uppstå.

Då utskottet i övrigt i allt väsentligt anser sig kunna instämma med vad av motionären och folkskolöverstyrelsen i ämnet anförts, får utskottet hemställa, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och i vad mån barnbespisningsverksamheten i rikets folkskolor må genom statens försorg understödjas.»

Vid ovannämnda utlåtande finnes fogad en bilaga, innefattande yttrande av folkskolöverstyrelsen, av nedanstående innehåll.

»Till Konungen.

Genom nådig remiss den 16 februari 1917 har folkskolöverstyrelsen anbefallts avgiva yttrande i en genom motion i riksdagens första kammare väckt fråga om åvägabringande av utredning beträffande införandet i folkskolorna av bespisning av behövande barn, och får överstyrelsen i ärendet härmed i underdånighet anföra följande.

Den fråga, som i motionen framföres, är ej blott i och för sig av synnerligen behjärtansvärd natur utan är tillika en för vårt skolväsen viktig angelägenhet.

Det är nämligen klart, att skolan icke förmår vare sig i sin undervisning eller i sin verksamhet för de ungas fysiska och moraliska uppfostran fylla sin uppgift i fråga om lärjungar, som äro undernärda och fysiskt försvagade. I själva verket ligger det en omotsvarighet deri, att samhället å ena sidan av alla barn utkräver en viss skolplikt samt fordrar ett visst mått av kunskaper och färdigheter och å andra sidan ej tillika tillser, att åt alla barn beredas de materiella villkor, som för ett framgångsrikt deltagande i skolarbetet måste anses erforderliga. Uppenbarligen måste det anses som ett samhällsintresse, att ingen skolans lärjunge till följd av brist på det, som hörer till livets nödtorft, hindras att tillgodogöra sig den undervisning och uppfostran, som skolan vill giva, och att sålunda vinna den skolbildning, som varje normalt begåvat barn bör ha rätt att erhålla.

Härvid synes det överstyrelsen emellertid klart, att förpliktelsen i detta hänseende, i de fall där hemmen ej förmå fullgöra densamma, i närmaste hand bör vila på kommunen. Att fritaga kommunen från skyldighet i sådant avseende och lägga förpliktelsen uteslutande på staten vore helt visst ej till bätnad för den sociala ansvars-känsla, varpå den kommunala självstyrelsen djupast bör grundas. Det vore också från praktisk synpunkt mindre välbetänkt. Att finna lämpliga former för det understöd, varom här är fråga, att rättvist fördela detsamma och ekonomiskt använda för ändamålet tillgängliga medel, allt detta fordrar tydligen en kännedom om orten och om de individuella förhållandena, som endast kunna vara att finna hos kommunala myndigheter.

Gällande folkskolestadga har ock i sin § 49 en bestämmelse, att, där föräldrar eller målsmän icke äga tillgång att bekosta barnens kläder och underhåll vid skolan, de genom kommunens fattigvård härutinnan böra understödjas.

Denna bestämmelse har emellertid, såsom känt är, ingalunda visat sig effektiv. Ett av skälen härtill är att finna däri, att den kommunala hjälpen enligt bestämmelsen i fråga har karaktären av ett till barnens föräldrar givet fattigunderstöd. Ett dylikt understöd kännes för mången förödmjukande att mottaga, vartill kommer, att det kan medföra inskränkning i den mottagandes medborgerliga befogenheter. Därför söka ock många föräldrar så långt som möjligt undvika att begära hjälp för sina barn, ehuru sådan vore för barnen väl behöflig.

Om sålunda nuvarande lagstiftning redan genom den form, som den givit åt det understöd, vilket den velat tillförsäkra behövande skolbarn, måste anses mindre ändamålsenlig, så kommer därtill, att det lagstadgade understödet i många fall uteblir eller blir otillräckligt till följd av kommunens fattigdom. I sådana fall synes då staten böra träda hjälpsamt emellan.

Frågan härom torde dock böra prövas i ett större sammanhang. Här möter nämligen den stora och ej minst för vårt skolväsen viktiga frågan om utjämning av de kommunala skattebördorna eller i allmänhet om åtgärder, ägnade att ställa de ekonomiskt svaga kommunerna i en mindre ogynnsam ställning, än den de nu intaga. Vad särskilt skolväsendet beträffar, är det uppenbart, att man först genom ganska vittgående åtgärder i sådan riktning kan komma därhän, att det blir möjligt äfven för fattiga kommuner att på tillbörligt sätt sörja för barnens undervisning och uppfostran. I detta avseende framträda många olika behov, av vilka det i den föreliggande motionen angivna, huru behjärtansvärt det än är, dock knappast kan betraktas som det från statsunderstödet synpunkt närmast liggande. Att här närmare ingå på hithörande

spörsmål torde emellertid ej vara lämpligt, helst som kommunalskattefrågan för närvarande genom Eders Kungl. Maj:ts försorg är föremål för utredning.

Överstyrelsen har redan tidigare och särskilt i sitt underdåniga utlåtande angående fortsättnings-skolan den 15 juni 1916 haft anledning att inför Eders Kungl. Maj:ts erinra om de otillfredsställande förhållanden, som förefinnas i fråga om möjligheten för behövande skolbarn att erhålla den materiella hjälp, varav de för fullgörandet av sitt skolarbete äro i behov. I nyssnämnda utlåtande har överstyrelsen sålunda uttalat, att den ovan anförda bestämmelsen i § 49 av folkskolestadgan tarvade en förändring, vilken ju förr dess hellre borde vidtagas, nämligen en förändring av sådan innebörd, att den hjälp, som lämnades, ej finge karaktären av fattigunderstöd utan bleve ett understöd, som utginge av för ändamålet särskilt auslagna medel. Överstyrelsen har vidare i samband därmed framhållit, att, även om en dylik ändring i det ifrågavarande stadgandet komne till stånd, detsamma dock framgent som hittills i många fall torde bliva av ringa betydelse, så länge ej åtgärder blivit vidtagna för att understödja fattigare kommuner i deras utgifter för skolväsendet, och att först sedan mindre ogynnsamma förhållanden bragts till stånd med avseende på den kommunala beskattningen för folkbildningsändamål, tillbörligt eftertryck kunde givas åt en lagbestämmelse om kommunens skyldighet att lämna behöfligt understöd åt skolbarn från fattiga hem, så att ingen av fattigdom måtte hindras att erhålla den skolbildning, som i lika mån borde vara alla normalt begåvade barns rättighet att erhålla.

Eburu överstyrelsen sålunda finner den angelägenhet, som i den föreliggande motionen åsyftas, eller bespisningen av behövande barn i folkskolorna, höra samman med mera omfattande spörsmål av största betydelse för vårt skolväsen och på frågans nuvarande ståndpunkt icke anser sig kunna avgöra, huruvida det är lämpligt, att denna angelägenhet göres till föremål för särskilt ekonomiskt ingripande från statens sida, finner Överstyrelsen dock de missförhållanden, för vilka motionären velat påkalla riksdagens uppmärksamhet, vara av den allvarliga beskaffenhet, att de väl motivera motionärens hemställan om en utredning i frågan.

Stockholm den 28 mars 1917.

Underdånigst

B. J:n Bergquist.

Harald Dahlgren,
föredragande.

Hjalmar Werner.

I avgörandet av detta ärende hava deltagit överstyrelsens samtliga ordinarie medlemmar.»

Utskottets ovannämnda tillstyrkande hemställan bifölls av första kammaren, varefter ärendet delgavs andra kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Bespisning av barn vid folkskolor är en jämförelsevis ny företeelse på det sociala området. I Stockholm beslöts i september 1909 av stadsfullmäktige, att till förfogande av styrelsen över Stockholms stads folkskolor skulle ställas ett anslag av 13,000 kronor för anordnande av daglig

Utskottet.

middagsspisning åt fattiga skolbarn. Detta anslag höjdes redan följande år till 70,000 kronor. Senare tillkom daglig frukostbespisning. För närvarande drager barnbespisningen vid Stockholms folkskolor en kostnad av ungefär 200,000 kronor.

I Göteborg infördes daglig bespisning av folkskolebarn 1909. Då utdelades nämligen varje dag under 13 veckor av vintern, till varje behövande skolbarn, som därtill anmäldes, en enkel men sund och närande måltid. År 1916 uppgingo i Göteborg kostnaderna för barnbespisningen till över 30,000 kronor; året förut hade utgifterna varit 20,000 kronor. De spisande barnens antal utgjorde 3,131 år 1915 och 3,394 år 1916. Antalet bespisningsdagar höjdes år 1916 till 76 från att föregående år ha varit 60. Stadsfullmäktiges anslag för ändamålet var 15,000 kronor; i övrigt bestriddes kostnaderna genom frivilliga bidrag.

I Malmö synes daglig middagsbespisning ha varit införd några år tidigare än såväl i Stockholm som i Göteborg; den anordnades av Föreningen för fattiga skolbarns bespisning. År 1907 medförde bespisningen en kostnad av 2,670 kronor, antalet bespisade barn utgjorde 540 och bespisningstiden tog sin början den 15 januari och fortgick till den 27 mars. Läsåret 1914—1915 bespisades från den 11 september till den 8 maj dagligen 1,400—1,800 barn. Samtliga kostnader belöpte sig till 26,569 kronor, varav 24,000 kronor voro kommunala anslag.

Utvecklingen på ifrågavarande verksamhetsområde har sålunda gått glädjande raskt framåt.

Motionens syfte är i viss mån likartat med det, som kommit till uttryck i motion nr 12 om understödjande av verksamheten för beredande åt fattiga skolbarn i städer och större industrisamhällen av tillfälle att under ferierna vistas å landet, vilken motion är väckt av samme motionär. Båda motionerna avse det uppväxande släktets, särskilt folkskolebarnens, fysiska hälsa och välbefinnande, sålunda främjande av ett jämförelsevis ungt och synnerligen löftesrikt uppslag på det sociala området. Då emellertid barnbespisningsarbetet hittills väsentligen framträtt såsom en fastare organiserad anordning, huvudsakligen i våra större städer, önskar motionären, att den måtte vinna en vidsträcktare utbredning i vårt land genom ingripande från statens sida.

Utskottet anser den av motionären gjorda framställningen vara så behjärtansvärd, att utskottet icke kan underlåta att förorda bifall till hans yrkande, detta oaktat utskottet i sitt utlåtande nr 9 på angivna skäl avstyrkt bifall till motionärens framställning om beredande genom statens försorg av möjligheter till en vidgad barnkoloniverksamhet. Behovet av barnbespisning gör sig nämligen gällande i hela landet, på landsbyg-

den i minst lika hög grad som i städerna. De, som på grund av sitt yrke äro väl förtrogna med landsbygdens skolförhållanden, kunna intyga, att det ingalunda är någon sällsynt företeelse, att barn komma till skolan utan att ha någon mat med sig från sina fattiga hem, varför det mycket ofta genom skolans försorg måst tillses, att deras barn på ett eller annat sätt kunnat få något till livs under den tid de vistas i skolan. Den mat, som medföres, är desutom ofta av den torftigaste beskaffenhet, vanligen litet torrskaffning, icke alltid mjölk och naturligtvis icke någon varm, lagad mat. Ha då barnen haft lång väg till skolan, kanske en halv mil eller mera, är det tydligt, att sådant i längden måste medföra undernärdhet och fysisk svaghet med därav följande bristande förmåga att på tillfredsställande sätt tillägna sig den i skolan erbjudna undervisningen. I en och annan skola även på den rena landsbygden har genom behjärtade personers ingripande för de barn, som icke bo så nära skolan, att de kunna intaga sina måltider hemma, beretts tillfälle till erhållande av varm mat till middagsmål. Det har vanligen skett i mycket enkla former: en kopp varm mjölk och en vetebulle eller endast varm mjölk till den medförda torrskaffningen. Personer, som på landsbygden varit i tillfälle att jämföra förhållandena i skolor, där barnbispisning i någon form anordnats, med förhållandena i sådana skolor, där så icke skett, ha förvånats över den verkan bispisningen medfört icke endast i fysiskt avseende utan även med hänsyn till barnens uppmärksamhet och intresse för undervisningen.

Det skulle i hög grad gagna såväl barnens fysiska välbefinnande som skolarbetet, om i alla skolor på något sätt bleve sörjt för att barnen finge varm mat en gång under skoldagen. Men utskottet anser, att icke endast de fattigas barn böra få del av denna förmån, utan även bättre lottade barn, som därav vilja begagna sig, även om föräldrarna till de senare finge betala den i skolan erhållna maten till självkostnadspris.

Många kommuner, även på landsbygden, skulle utan tvivel behjorta denna sak, om deras uppmärksamhet på ett eller annat sätt riktades därpå genom överordnade skolmyndigheter. I större skolor skulle barnbispisning kunna anordnas i samband med skolköksverksamhet.

Det kunde förefalla som om en enkel form av barnbispisning icke skulle förorsaka större utgifter för kommunerna, än att de själva skulle kunna bära dem. Men de kommunala skatteförhållandena äro verkligen för närvarande så oefterrättliga, att för en hel del kommuner även en ringa utgift verkar ytterst betungande. Utskottet anser därför, att även frå-

gan om statshjälp för här ifrågavarande ändamål bör tagas under övervägande.

Då utskottet sålunda anser den föreliggande frågan väl förtjänt av en utredning, får utskottet hemställa,

att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och i vad mån barnbespisingens verksamheten i rikets folkskolor må genom statens försorg understödjas.

Stockholm den 22 mars 1917.

På utskottets vägnar:

NILS HELGER.

Vid förevarande ärendes slutbehandling ha närvarit: herrar *Helger*, *Andersson* i *Skrådene*, *Andersson* i *Milsmaden*, *Stenudd*, *Persson* i *Björbyholm*, *Lingström*, *Rydholm*, *Hedlund*, *Svensson* i *Torlarp* och *Lundström*.
